

Pavel Čížek: Hlas Barrandovských Varhan

Moc děkuji, že jste si udělal čas na dnešní setkání a jsem velice potěšena, že jsme se mohli sejít přímo v tomto kostele. Přiznávám, že jsem tu poprvé a už na první pohled mě tato nádherná stavba uchvátila. Můžete nám povědět, jak jste začal hrát na varhany? Dočetla jsem se, že jste začal už v mladém věku a že vás inspiroval váš tatínek.

Děkuji za milá slova. Ano, moje cesta k varhanám začala díky mému otci. Bydleli jsme na Spořilově, kde je kostel sv. Anežky České na Roztylském náměstí. V té době ještě nebyla svatořečena. Tatínek tam hrál na varhany, což mě jako dítě fascinovalo. Když jsem měl šest let, přestěhovali jsme se do Vršovíc, ale na Spořilov jsem stále jezdil. Ve Vršovcích

jsem chodil do kostela svatého Václava, kde mě také okouzila varhanní hudba. Tatínek mě postupně vedl k tomu, abych se sám začal věnovat varhanám. Přestože jsem začal hrát na varhany až ve třinácti letech, tato hudba mě obklopovala od útlého věku. Začínal jsem hrát při mších jednou týdně a postupně se z toho stala trvalá součást mého života.

Hrál jste kromě varhan i na nějaký jiný nástroj?

Ano, hrál jsem také na klavír. Začali jsme s tatínkem jako samouci doma. Tatínek nám dal klavír, noty a my jsme se postupně učili hrát. Později jsem chodil několik let do základní umělecké školy

Rozhovor s varhaníkem a mecenášem kostela Krista Spasitele na pražském Barrandově.

Ráda bych Vám, čtenářům, představila Pavla Čížka, který byl za své zásluhy při stavbě kostela Krista Spasitele na pražském Barrandově a za přínos varhanní hudbě poctěn papežským Řádem svatého Řehoře Velikého. Tento rozhovor odhaluje jeho vášně pro varhany, která u něj propukla již ve 13 letech, jeho příspěvek na stavbu nového kostela a jedinečné varhany, jež se staly duší tohoto duchovního místa. Čížkova dlouholetá oddanost hudbě a neúnavná podpora kulturních projektů z něj činí významnou postavu ve světě církevní hudby a inspirativního muže, který slouží církvi a své komunitě.

(tehdy nazývané lidová škola umění) a do kulturního domu. Bylo to tehdy velké štěstí, protože varhany se běžně učily jen na konzervatořích nebo vysokých školách, zatímco já měl možnost je studovat na lidové škole umění zaměřené na populární hudbu. Měli tam dokonce píšťalové varhany, což bylo v té době výjimečné. Do této školy jsem chodil od sedmnácti let asi čtyři roky. Varhany se tak staly mou vášní a hrou na ně jsem se věnoval nepřetržitě. Na Spořilově jsem varhaníkem více než padesát let a na Barrandově hraji již přes třicet let.

Vybavíte si nějaký Váš první kontakt s varhanami nebo první dojem z tohoto nástroje?

První setkání s varhanami si pamatuji jen matně, protože díky tatínkovi jsem byl v kontaktu s varhanami od útlého dětství. Jako malý chlapec jsem často doprovázel tatínka na kůru, takže jsem s tím zvukem vyrůstal. Avšak jeden výrazný zážitek mám z Polska, kam jsme jeli na dovolenou, když mi bylo patnáct let. Navštívili jsme nový kostel ve Vladislavově (Władysławowo), kde právě stavěli varhany. Byly to třímanuálové varhany, které ještě nebyly zcela dokončeny, ale už na ně hráli koncerty, aby získali peníze na dostavbu. Tam jsem poprvé slyšel Gotickou suitu od Léona Boëllmana, která mě ohromila natolik, že jsem se ji musel naučit a dodnes ji hraji velmi rád.

Kromě toho, že jste varhaníkem, máte v rámci farnosti i jiné role?

Ano, mé aktivity ve farnosti jsou rozmanité. Na Spořilově jsem inicioval výstavbu nových varhan. Kostel tam byl postaven ve 30. letech, a původní varhany, které byly jen provizorní, jsem používal více než padesát let. Když jsme se přestěhovali na Barrandov, začal jsem se angažovat i zde. Byl jsem součástí týmu, který pracoval na výstavbě nového kostela. Současně jsem působil v pastorační a ekonomické radě farnosti na Zličově a na Barrandově. Velkou část svého času jsem věnoval zajištění nových varhan a dodnes se podílím na řešení různých záležitostí spojených s kostelem. Vedle varhanické služby se starám o různé organizační záležitosti farnosti a stále se podílím na dokončování projektu kostela.

Jak probíhala spolupráce se stavební firmou a jak jste přispěl k celkové podobě stavby?

Od samého začátku jsem se podílel na této lokalitě, kterou arcibiskupství zakoupilo s plánem na výstavbu kostela. Původně zde stávalo centrum, kde se scházeli skauti a byla zde knihovna, ale nakonec bylo nutné tyto budovy zbourat. Přibližně před 14 lety jsme začali vážně uvažovat o výstavbě kostela, a to mě přimělo stát se aktivním členem týmu pro tento projekt.

Od samého počátku jsem prosazoval, aby nový kostel měl také varhany. Z mé zkušenosti vím, že architekti obvykle nemají dostatečné znalosti ani zájem o specifika varhan.

Při zadání projektu jsme vše pečlivě konzultovali s organology z diecéze. Specifikovali jsme požadavky pro architektu s důrazem na akustiku vhodnou pro varhany, což je odlišné od potřeb koncertních sálů či pro mluvené slovo, kde technologie zvládá své. Například se muselo počítat s výškou varhan 6 až 8 metrů, s váhou 8 až 10 tun v závislosti na rozměrech nástroje. Architekti si často neumějí představit takové prostorové a váhové požadavky. Společně s organology jsme definovali tyto parametry a vybrali jsme jeden ze dvanácti návrhů od různých architektů. Poté jsme detailně upravovali technické specifikace tak, aby vyhovovaly potřebám varhan. Je klíčové být přítomen od začátku a sledovat průběh projektu, protože architekti obvykle varhanám nerozumějí.

Akustika kostela byla klíčovým aspektem, který jsme řešili od počátku. Původní návrh kostela jsme vybrali a postupně dolaďovali. Strop je v několika místech zkosený a na stěnách jsou svislé pásy od stropu až dolů, které mají specifické rozptylové vlastnosti, což pomáhá s akustikou. Během stavby jsme museli akustiku opakovaně měřit a upravovat návrh. Pro varhany je zvlášť důležité, aby nebyla příliš suchá, což by kazilo jejich zvuk. Varhanářská dílna se mě ptala na mnoho detailů, které jsem musel konzultovat s odborníky. Varhany totiž vyžadují specifické akustické prostředí, aby jejich zvuk správně vynikl.

Jak jste řešil financování stavby kostela a varhan, přispělo na výstavbu město?

Financování bylo náročné, protože náklady na varhany byly vysoké. Většinu nákladů jsem pokryl ze svých prostředků. Bez toho by varhany nebyly postaveny. I když lidé přispívali na kostel, shromáždit větší částku na varhany bylo obtížné. Bylo nutné najít většího sponzora, protože vybrat dostatečné množství peněz po tisíci korunách by trvalo velmi dlouho. Město přispělo menší částkou, ale největší část nákladů nejen na varhany jsem uhradil já.

Jaká byla Vaše spolupráce s varhanářskou dílnou? Narazili jste na nějaká úskalí?

Spolupráce s varhanářskou dílnou byla velmi intenzivní a obohacující. Jezdili jsme na kontrolní dny do Krnova, což je cca čtyři hodiny cesty tam i zpět. Bylo to časově náročné, ale nezbytné. Probíralo se tam mnoho detailů, například jak bude vypadat pultík a jaké světlo na něj bude nasvíceno. Například jsme uvažovali o skleněném pultíku, což bylo trochu

OBSAH

Pavel Čížek: Hlas Barrandovských Varhan	1
Setkání sbormistrů chrámových sborů Arcidiecéze pražské	6
Nemáme přivádět lidi do kostela, ale k Bohu!	7
Slavkovská iniciativa smíření letos zamířila do Křenovic	8
Boëthius: Zpěvy útěchy	9
Boethius 524–2024	15

Notové přílohy

Otto Albert Tichý (1890–1973)
– Missa pastoralis in honorem Jesu Infantis
OAT č. k. 166b, orchestrální verze, 1951.

Vážení přátelé duchovní hudby,

dovoluji si požádat o vaše laskavé příspěvky za rok 2024 a předešlé roky, pokud jste příspěvek neposlali. Dobrovolné dary, členské příspěvky spolku SDH nebo předplatné časopisu posílejte na uvedené číslo účtu.

Předplatné časopisu Psalterium činí 200 Kč. Členské příspěvky SDH (by měly být) 250 Kč ročně. Členové dostávají časopis zdarma, mají nárok na bezplatnou prezentaci svých aktivit, volnou sezónní vstupenku na festival SVS, slevu z kurzovního na Conviviu a slevy na další akce pořádané SDH. Předplatitelé časopisu Varhaník, knihovny, školy, studenti a jinak potřební mají možnost požádat o zaslání reklamních výtisků zdarma (nebo mohou přispívat částkou dle svých možností).

PŘEDPLATNÉ A ČLENSKÉ PŘÍSPĚVKY

ČÍSLO ÚČTU SDH:

2000558468 / 2010 (FIO Banka).

Platbu laskavě provádějte bankovním převodem. Do zprávy pro příjemce uveďte jméno, pokud znáte své číslo v databázi členů (na stránkách SDH), můžete je uvést. Platbu můžete rychle provést pomocí QR kódu, pokud používáte aplikaci el. bankovníctví ve svém chytrém telefonu.

QR Platba

MINISTERSTVO
KULTURY

Časopis vychází s finanční podporou
Ministerstva kultury ČR

Vážení čtenáři,

V dnešním čísle píše náš moravský kolega Karol Frydrych o Slavkovské iniciativě smíření, tentokrát z Křenovic.

V Praze proběhlo historicky první, alespoň já jiné nepamatuji, setkání sbormistrů Arcidiecéze pražské. Zprávu a průběhu akce podává Marek Valášek, hlavní organizátor. Ze setkání nevznikl žádný oficiální výstup ani sborník. Pokusím se předat sám alespoň několik myšlenek z přednášky P. Vojtěcha Eliáše, které na mě zapůsobily. Tu nejlepší myšlenku si vystřílím hned v titulku článku: *Nemáme přivádět lidi do kostela, ale k Bohu*. Snad najdete i jiné myšlenky uvnitř. Postřeh vlastní pak zní: Nejlepší program je diskuse. Připrav pohoštění, jídlo a pití, hlavně kafe a už máš program, lidé se budou seznamovat a bavit sami, o čem potřebují. To vše se podle ohlasů povedlo.

V mé představě existují výročí třeba barokních autorů 300 i 500 let. Na podzim se v Praze konala konference k 1500. výročí úmrtí Anicia Manlia Torquata Severina Boethia (ca 480–524), jedné z mála osobností, již se dostalo vzletného epiteta „zakladatel středověku“. O muzikologické konferenci a o programu koncertu souboru Sequentia píše Jan Baťa a Jiří Kroupa.

V tomto čísle najdete další z rozhovorů studentů pražské hudební vědy na FF UK, kteří pod vedením Jana Bati, připravili rozhovory se zajímavými lidmi. V tomto čísle otiskujeme příběh Pavla Čížka, člověka, který místo aby těžce vydělané peníze užil nebo zakopal, pořizuje varhany do katolických kostelů; nebo kostely celé? O nových varhanách na Spořilově a hlavně na Barrandově se dočtete v rozhovoru Natálie Knopové.

Otto Albert Tichý (1890–1973) – *Missa pastoralis in honorem Jesu Infantis*. Dostáváte do ruky edici mše s orchestrálním doprovodem. Autor ji však upravil také jen s doprovodem varhan. Varhanní verzi jsme prováděli v rámci Convivia a budeme ji později rovněž tisknout.

Convivium 2025

se bude konat v Praze v termínu 12.–20. 8.

a další rok opět na Velehradě
15.–23. 8. 2026

Uzávěrka pro přihlášení skladeb do
skladatelské soutěže SDH
je 31. 8. 2025.

Zadání a kategorie skladeb jsou stejné jako v minulém roce.

PSALTERIUM, revue pro duchovní hudbu

Ročník 18, č. 4/2024

Vychází 4x ročně, vydává Psalterium s. r. o.,

Kolejná 4, 160 00 Praha 6

IČ 26448203, tel. 608 950 005, psalterium.SDH@gmail.com

<http://psalterium.cz>

Redakční okruh: Jaroslav Eliáš, Tomáš Slavický, Jan Baťa, Martin Bejček, Josef Kšica, Ondřej Šmíd (šéfredaktor)

Jazyková redakce: Šárka Dohnalová

Design: Jana Majcherová, Andrea Šenkyříková

Sazba: Martin Šmíd, **Sazba notové přílohy:** Ondřej Dobisík

Registrace: MK ČR E 17101 ze dne 30. 10. 2006,

ISSN 1802-2774

psalterium
1802

problematické. U varhan je hodně dřevěných částí, nejen některé píšťalky, ale i další technologické prvky. Každý detail byl důležitý, protože novostavba má specifické vlastnosti, například vlhkost, kterou bylo nutné zohlednit. Když byla novostavba hotová, bylo potřeba čekat rok, než jsme mohli začít stavět varhany, protože během stavby by jejich ladění nebylo možné kvůli prachu a dalším faktorům.

V kostele je také nachází komunitní centrum a kavárna. Bylo to součástí původního projektu?

Ano, součástí projektu bylo vytvoření místa, které by sloužilo nejen pro bohoslužby, ale také pro komunitní život. Nechtěli jsme, aby prostor kostela byl využíván pro různé společenské události a pak byl hned používán pro mše. Proto jsme projektu naplánovali sál a edukační prostory, které se nachází přímo pod

kostelem. Ale hlavní myšlenkou je, že kavárna je součástí kostela, což umožňuje lidem se scházet. Součástí tohoto prostoru je i dětské hřiště, což přispívá k posílení komunity. Kavárna je často využívána po pohřbu nebo během mše za zesnulého, kdy se účastníci poté společně scházejí v tomto prostoru. Je to jakási služba spojení, která není přímo zaměřena na evangelizaci, ale přispívá k tomu, že lidé mají možnost se seznámit s prostředím kostela, které může být pro mnohé cizí. Hlavním důvodem existence kavárny není ekonomický zisk, ale spíše poskytnutí místa pro setkávání a komunitní život. V minulosti kláštery hrály podobnou roli, přinášely kulturu, vzdělání a obohacovaly své okolí.

Chtěla bych se zeptat na koncept varhan, protože jsem četla, že byly použity různé typy dřeva, ale mně se osobně moc líbí ten motiv stromu života a způsob, jakým jsou na něm zachyceny píšťalky.

Strom života je umělecké dílo, které symbolizuje nejen estetický prvek, ale

i duchovní význam. Pro nás je důležitý i ten prospekt, to je ta část varhan, kterou vidíte. Doporučili jsme pana Petra Váňu, sochaře, aby navrhl toto umělecké provedení. Občas to může být složité, protože sochař nebo malíř může navrhovat něco krásného, ale bez znalosti technických nároků, které varhany vyžadují. Snažili jsme se najít kompromis, a nakonec jsme přišli s touto nádhernou myšlenkou. Neumím úplně říct, co přesně je zodpovědnost varhanářů a co je dílem sochaře. Udělali jsme model a poté jsme začali s výrobou. Bylo to složité, protože strom života má 5 metrů a původně měl být vyroben pouze z dřeva. Nakonec jsme museli zapojit kováře pro konstrukci, truhláře pro obložení dřevem a sochaře, který do dřeva vytvořil píšťalky navržené varhanáři. Celá ta práce má svůj význam, protože symbolizuje strom života v ráji a naši cestu k Bohu. Tento návrh má i hlubší duchovní rozměr. Varhany jsou inspirovány francouzským romantickým stylem a mají vypálené trilobity, což je odkaz na geologické pozadí tohoto místa. Pan Jaromír Kánský, varhanář původem z Prahy, má hluboké znalosti geologie, které využil při vytváření těchto ozdob. Trilobity jsou inspirovány místními nalezišti, která byla poprvé zdokumentována právě zde v Barrandově.

Jaké jsou parametry těchto varhan?

Jsou zde praktické záležitosti, každý varhanář má jiný návrh, ale chtěl jsem, abych mohl rozsvítit světlo, aniž bych zapínal motor. Když mi pan Kánský představil svůj návrh, snažil se před smlouvou vymyslet typ nástroje, který v Praze nebo v Česku není obvyklý. Inspirací mu byly francouzské romantické varhany, zejména od stavitele Aristida Cavaillé-Colla z druhé poloviny 19. století, který je jedním z nejslavnějších varhanářů ve Francii. Jeho varhany jsou dodnes uznávány jako jedny z nejkrásnějších a nacházejí se v mnoha katedrálách po celém světě.

Pan Kánský navrhl, že celé varhany budou mít žaluzie, které umožní ztlumení zvuku a zatemnění dřeva. Tento koncept umožní propouštět více hlubších frekvencí. Diskutovali jsme o tom s odborníky a shodli jsme se, že je to dobrá myšlenka. Moderní doba umožňuje i elektronické ukládání kombinací rejstříků do paměti, což je technický pokrok, který je pro varhaníky zajímavý. Varhany mají dva manuály, pedál, 40 rejstříků a mechanickou hrací trakturu.

Pořádáte i koncerty na varhany?

Koncerty na varhany přímo nepořádám, protože se necítím jako profesionální koncertní varhaník. Nicméně při různých příležitostech, jako je například Noc

kostelů, předvádím, jak varhany znějí a jakým způsobem přispívají k atmosféře kostela. Při těchto akcích hrajeme různé skladby, aby lidé mohli vnímat krásu varhanní hudby a akustiky tohoto prostoru.

Jak často cvičíte na varhany a jaký repertoár máte nejraději?

Snažím se cvičit pravidelně, abych si udržel techniku a rozšiřoval svůj repertoár. Cvičím každý den na digitální varhany doma a dvakrát týdně chodím cvičit přímo na varhany v kostele. Pokud necvičíte pravidelně, může být obtížné zahrát některé náročné skladby. Mám rád různé skladby, od klasických barokních až po moderní, a často si vybírám kousky, které mě zaujmou svou melodickou nebo harmonickou krásou.

Vnímáte, že v rámci liturgie zůstávají varhany stále důležitým prvkem pro bohoslužbu?

Jsem přesvědčený, že ano. Neříkám tím, že nikdy nemůže být něco jiného, ale většina mší je doprovázena varhanami a ty mají stále důstojný a slavnostní zvukový charakter. Varhany jako hudební nástroj skvěle ladí s liturgií. Samozřejmě je tu otázka nákladů a údržby, zejména u starších varhan, které vyžadují restaurování. I přesto si ale myslím, že stojí za to investovat. I když existují různé elektronické náhražky, nic nemůže nahradit autentický zvuk píšťalových varhan. Mluvíím především z katolické perspektivy, kde varhany mají své pevné místo v liturgii. I když jiné církve, jako například evangelíci či pravoslavní, mají jiné tradice, já si myslím, že naše chrámy by měly mít píšťalové varhany. Liturgie si to zaslouží a lidé to tak vnímají.

Jak vnímáte roli hudby při vyjádření duchovních prožitků a v rámci farního spole-

čenství?

Já se snažím přistupovat k liturgii podle církevního roku. Vánoce, Velikonoce, půst a další svátky jsou období, která nám pomáhají zamyslet se nad hlubšími duchovními tématy. Hudba hraje klíčovou roli v tom, jak tato období prožívám. Na Vánoce se snažím volit hudbu, která podpoří tu zvláštní atmosféru radosti a očekávání. I když koledy mohou být hudebně jednodušší, mají své nezaměnitelné místo.

Během půstu se hudbou snažím vytvářet atmosféru zamyšlení a pokání, která doplňuje zpěvy této doby. Varhany pro mě mají zvláštní význam, neboť dokáží zvukem a melodií podpořit a navodit duchovní atmosféru. Po mši často pokračuji v hraní, kdy lidé odcházejí, a vnímám, jak hudba oslovuje jejich srdce a mysl. Varhany mají schopnost vyjádřit a posílit jak duchovní, tak slavnostní rozměr bohoslužby.

Jaký je ohlas lidí, kteří sem docházejí na bohoslužby?

Reakce lidí jsou velmi pozitivní. Mnozí z nich poznali, že nový nástroj přináší kostelu nový rozměr. Zvuk varhan přispí-

vá k lepšímu prožitku bohoslužby a dodává celkové atmosféře kostela hlubší duchovní náboj. Mnozí také oceňují, že se díky varhanám mohou lépe soustředit na modlitbu a slova liturgie, což posiluje jejich duchovní zážitek.

Připomněla jsem na začátku, že jste získal řád svatého Řehoře Velikého. Co to pro Vás znamenalo?

Upřímně jsem nevěděl, že něco takového existuje. Bylo to pro mě překvapení a vážil si toho, že jsem obdržel toto ocenění od papeže, zejména v době pandemie covidu. Přemýšlím o tom, co to pro mě znamená. Je to rytířský řád, a tak se někdy zamýšlím nad tím, jak by se rytíř měl chovat. Je to pro mě další podnět k zamyšlení a ke zlepšení, a cítím, že to není jen o tom si toho vážit, ale také o tom, jak to ovlivňuje mou osobní zodpovědnost.

Děkuji Vám za Váš čas a za to, že jste nám přiblížil svou inspirativní cestu. Přeji Vám mnoho úspěchů ve všech Vašich budoucích projektech a těšíme se na další obohacující přínos, který přinesete do světa varhanní hudby.

Natálie Knopová

Setkání sbormistrů chrámových sborů Arcidiecéze pražské

Účastníci setkání sbormistrů Arcidiecéze pražské během přednáškového programu

V návaznosti na setkání varhaníků v roce 2023 zorganizovalo Arcibiskupství pražské i setkání sbormistrů chrámových sborů Arcidiecéze pražské, které se konalo v blízkosti svátku patronky hudby a hudebníků, sv. Cecílie, 23. listopadu 2024. Do auly Nemocnice Milosrdných sester sv. Karla Boromejského se sjelo 40 sbormistrů a hostů. Setkání zahájil biskup Václav Malý, který je pověřen péčí o duchovní hudbu v pražské diecézi, a vyjádřil poděkování všem zúčastněným za

jejich službu, kterou v roli sbormistra ve svých farnostech vykonávají. Následovala přednáška P. Vojtěcha Eliáše na téma *Poslání chrámového sboru a sbormistra při liturgii*. Před polednem na setkání zavítal otec arcibiskup Jan Graubner, který setkání sbormistrů zaštitil, aby účastníky osobně pozdravil, vyjádřil své poděkování za službu a podpořil je v další bohumilbě a prospěšné činnosti. Po odpolední přednášce Marka Valáška na téma *Spektrum rolí, činností a dovedností sbormistra*

následovala moderovaná diskuse i nad aktuálními tématy, která uvedli frekventanti ve svých přihláškách. V kratších přednáškových blocích během dne zazněly informace o aktivitách Společnosti pro duchovní hudbu, varhanického kurzu Arcibiskupství pražského, časopisu *Varhaník*, praktické zprávy o informačních webech a dalších zdrojích notového materiálu, elektronické podobě doprovodu k Mešním zpěvům a Kancionálu a další.

Celodenní setkání bylo zakončeno společnou modlitbou, krátkou adorací a svátostným požehnáním.

Rád bych vyjádřil upřímné poděkování všem, kdo se podíleli na organizační přípravě, a Arcibiskupství pražskému za hmotné zabezpečení. Věřím, že setkání sbormistrů chrámových sborů Arcidiecéze pražské bylo prvním úspěšným krokem k získání nových kontaktů a informací, a navázání užší profesní spolupráce.

Marek Valášek

Přípravou, hlavním organizátorem a moderátorem setkání sbormistrů byl pověřen Marek Valášek, člen výboru SDH

Biskup Václav Malý, pověřený otázkami duchovní hudby v arcidiecézi se podílel na přípravě setkání, promluvil k účastníkům a účastnil se celého programu

Nemáme přivádět lidi do kostela, ale k Bohu!

Něco málo, co jsem si odnesl z přednášky P. Vojtěcha Eliáše proslovené na setkání sbormistrů. Pohledy a úvahy P. Eliáše mě oslovily již dříve při přednášce na Conviviu. Bohužel se mi nepodařilo přesvědčit jej, aby text sepsal a poskytl k publikování. Dle mého názoru nabízí odpovědi na mnohé stále se opakující otázky: jak provozovat liturgickou hudbu, jak mají různé skupiny, provozující a preferující různé žánry koexistovat ve farnosti, co je důstojná hudba, jaká jsou kritéria vhodnosti nebo kdo může hudbu při liturgii provozovat. Bez rozumných textů a názorů se budeme asi ještě nějakou dobu setkávat s diskusemi typu: „kvalitní – nekvalitní“, „my zpíváme skvěle – oni, to se nedá poslechnout“ atd. Pokusím vzpomenout na některé myšlenky Vojtěcha Eliáše, které zaujaly mě osobně. Slavení liturgie se mají účastnit křesťané. Objevují se názory, že by tedy lidé nepokřtění neměli hrát ani zpívat při mši. Že je třeba prožívat liturgii, že hlavní je, se hudbou modlit, formovat se, že člověk nevěřící zpívá pro své potěšení, pro své ego, ale není veden cílem (nemůže) slavit Boha. Že se nevěřící hudebníci na kůru baví, ruší ostatní, že někdy dokonce na kůru koluje flaška... P. Eliáš říká, že když mladí přivedou k panu faráři, do kostela, na faru nevěřícího kamaráda, pan farář se tetelí blahem, že má nové ovečky. Když na kůru hrají lidé nepokřtění, mají s tím někteří věřící problém. Z mé zkušenosti vím, že se na kůru často baví a nejvíce ruší ti muzikanti věřící. Všichni jsme občas mimo, nejen při kázání. Kolegyně z Moravy, kterou nebudu jmenovat, říká:

I při koncertě se můžeme modlit (ilustrační foto)

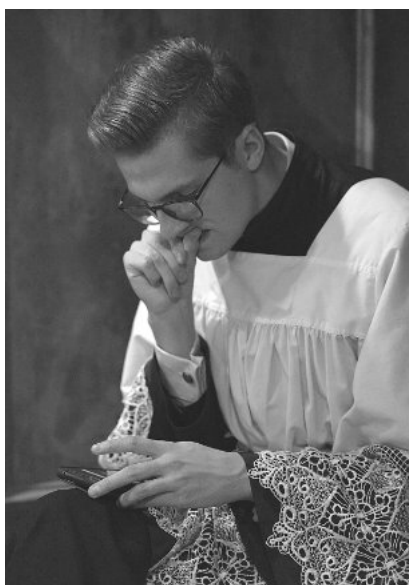
Velice moudrou a vyváženou řeč o liturgické hudbě, o skloubení různých žánrů provozovaných různými skupinami hudebníků ve farnostech a dalších aspektech pronesl P. Vojtěch Eliáš

„Znám prameny všech písní; celé mládí jsem listovala kancionálem,... když se kázání nedalo poslouchat.“

Někdo mi dávno řekl: „Kdybych nehrál, do kostela bych dávno nechodil.“ Já říkám: „Co my víme, co je pro koho dobré?“ Filozof Václav Němec říká, že umělec má probouzet múzy, když se je podaří probouzet v posluchači, v divákovi, když se to propojí, může umění působit. Třeba zpěv, umění způsobí, že někdo začne věřit, začne chodit do kostela.

Na mou otázku, jestli člověk musí věřit tomu, co zpívá (musí být věřící), mi kdysi známý právě zemřelý tenorista Howard Crook řekl: „Znám skvělého evangelistu Janových pašijí; je to muslim; ne, člověk nemusí být věřící, musí být dobrý herec.“ Co děláme, máme se snažit dělat dobře.

Samozřejmě: Kdo zpívá, dvakrát se modlí.

I my křesťané při mši můžeme být mimo (ilustrační foto)

Máme se zpíváním modlit, ale máme také pohnout ty ostatní. Čím sebe a ostatní přivádíme k Bohu, může být různé. Jsou to ta kázání, klekání nebo kraječky na rochetách, na superpelicích? Mohou pohnout a přivádět k Bohu jen varhany, nebo i kytara nebo loutna? Je kvalitní jen ta moje hudba? Jak mohu žádat, aby mě někdo poslouchal, když sám nedokážu poslouchat, když chvíli mluvím, zpívá nebo hraje někdo jiný?

Další otázkou, které jsme se na setkání také dotkli, bylo, jestli může zpívat ve sboru, v kostele každý, nebo když někdo opravdu nemá dar a kazí výkony ostatních, činí projev neposlouchatelným, má setrvat nebo se mu má citlivě vysvětlit, že se má zapojovat jinak, než hudbou. P. Eliáš říká, že chrámové sbory jsou ve farnosti často největší a nejstarší společenství a tento rozměr je zejména třeba brát do úvahy. Při hodnocení úrovně zpěvu je třeba pamatovat na ostatní aspekty, na společenství, na to, jestli někdo není sám.

Zmínil, že existuje psychologická technika: „Přijď (zpívat), my tě potřebujeme.“ Je totiž spousta lidí, co jsou sami, co je nikdo nepotřebuje. Nemáme se ptát, kdo je pokřtěný a kdo ne.

P. Eliáš říká: „Nemáme přivádět lidi do kostela, ale k Bohu!“ Tomáš Halík v kázání o jednotě křesťanů říká, že existuje a v budoucnu bude existovat různá zbožnost, jinou má voják a jinou student, jinou matka pěti dětí a jinou řádová sestra. Nemáme přivádět pokřtěné do kostela a na kůr, ale máme přivádět lidi k Bohu.

Jednota má být v roznosti, nemá to být uniformní jednota církve, která vypadá jako šedé nádvoří kasáren (říká T. Halík). To si myslím, může být i dobrý cíl našeho snažení v liturgické hudbě.

Ondřej Šmíd

Slavkovská iniciativa smíření letos zamířila do Křenovic

V souvislosti s blížícími se připomínkami slavné bitvy tří císařů se v regionu opětovně konala Slavkovská iniciativa smíření. Krvavá válečná událost – coby memento nesmířitelnosti – dala v roce 1996 podnět pro vznik ekumenického hnutí, jež hledá cesty k usmíření mezi církvemi, národy či jednotlivci. Slavkovská iniciativa smíření (SIS) má statut mezinárodního centra smíření; pořádána je pod záštitou Ekumenické rady církví ČR a České biskupské konference. Byť ústředním mottem SIS je: „Miluji svou církev – miluji tvou církev“, každý ročník má navíc své vlastní téma související s usmířením.

Letošní SIS se konala v pátek 20. října v Křenovicích. Program začal v 17 hod. slavnostním průvodem do kostela sv. Vavřínce za doprovodu skladby *Trumpet tune* Henry Purcella. Procesí tvořili starostové Dobrovolného svazku obcí Ždánický les a Politaví, členové Brněnské a Prostějovské komendy Vojenského a špitálního řádu sv. Lazara Jeruzalémského s velkobailivem Jeho Excelencí Ondřejem Farkou, členové Československé napoleonské společnosti, duchovenstvo a ministranti ze Slavkova u Brna. Ekumenické bohoslužbě předsedal Mons. Václav Slouk, probošt Královské stoliční kapituly sv. Petra a Pavla v Brně; spolu s katolickými kněžími koncelebrovali

duchovní Církve československé husitské a Českobratrské církve evangelické. Jelikož SIS 2023 se konala v duchu motto: „Aby všichni byli jedno“, texty čtení a evangelia byly vybrány ze 7. neděle velikonočního cyklu A. Hudební složku bohoslužby tvořily písně *Jeden Pán, jedna víra* (JK 910) Petra Ebena, *Spoj nás v jedno Pane*, žalm *Kde je opravdová láska* (JK 681) Josefa Olejníka, *Alleluia Irlandese* (Millenium-Mass), aklamace u přímluv *Kyrie eleison! in G-dur* (Taizé) Jacques Berthiera. Po homilii zazněla varhanní skladba *Trompet Minuet* Jeremiah Clarka a při závěrečném průvodu *The Prince of Denmark's March* téhož autora. Uvedený repertoár zazněl v podání koncertního varhaníka Martina Jakubička. Malá organologická vsuvka: V roce 2003 zde Bohumil Žloutek se synem postavili nové varhany (II, 15), coby náhradu za nástroj (I, 8) brněnského varhanáře Filipa Komínka (*1831) z roku 1868. Dispozici 19. opusu firmy Žloutek a syn ze Zásady navrhl P. Martin Bejček, člen někdejší organologické komise brněnské diecéze. Byť by nástroj více slušel osmistopý registr Principal namísto stávajícího čtyřstopého, jedná se o uživatelsky nejpříjemnější organum ve slavkovském děkanátu. Hudba interpretovaná předním brněnským umělcem umocnila prožitek přednesených textů, propojila celé

shromáždění v jeden celek a významnou měrou podtrhla slavnostní atmosféru.

28. ročník SIS byl z několika rovin výjimečný nejenom vysokou návštěvností, podporou různých institucí, ale například i 8stránkovou brožurou bohoslužby s příslušnými texty a notosazbou písní. Celou slavností se nesl krásný duch vzájemného porozumění, tolerance, bratrství, tedy atmosféry, jež dnešní neklidné době tolik chybí.

Setkání pořádali: zapsaný spolek Slavkovská iniciativa smíření, město Slavkov u Brna, DSO Ždánický les a Politaví, Vojenský a špitální řád sv. Lazara Jeruzalémského a to s podporou jednoty Musica sacra, Zámku Slavkov-Austerlitz, obce Křenovice, mediálního partnera Radia Proglas či společnosti Člověk a víra.

Co dodat na závěr? Snad citát z korespondence s emeritním generálním vikářem brněnské diecéze Mons. Jiřím Mikuláškem, jenž zpětně poznamenal: „Milý příteli, díky za zasláné fotografie. Vrací mne k tomu krásnému zážitku jednoty skrze Boží přítomnost. Společná modlitba nás všechny sblížila a prohloubila naše vztahy. Deo gratias.“

Karol Frydrych

Boëthius: Zpěvy útěchy

(Svědectví canterburského rukopisu z 11. století)

Program koncertu souboru Sequentia s texty písní, Praha 24. 10. 2024

Boëthius, který byl počátkem roku 520 uvězněn v Pavii, nemohl předpokládat, že se jeho poslední dílo stane jednou z nejčtenějších knih středověku, kterou přeložili mimo jiné král Alfréd, Geoffrey Chaucer a královna Alžběta I. Anicius Manlius Severinus Boëthius se narodil ve významné římské rodině v době, kdy byl sesazen poslední císař Západořímské říše (476), a prožil kariéru římského státníka. Vynikl také jako učenec, který se rozhodl převést řecké vědomosti do latiny, přičemž se jeho díla ukázala jako rozhodující pro dochování klasického myšlení ve středověku. Loajalita k římskému senátu ho však učinila zranitelným pro jeho nepřátele v době, kdy v Itálii vládl ostrogótský král. Boëthius byl obviněn ze zrady, zatčen, mučen a odsouzen k popravě.

Jeho dílo *De consolazione philosophiae* (*Filosofie utěšitelka*) líčí Boëthiův boj o smíření s osudem. Zkoumá v něm osud člověka, roli štěstěny a hlavní otázky dobra a zla. Boëthius, kterého v jeho cele navštěvuje personifikovaná postava Filosofie znepokojená stavem, do něhož upadl, postupně překonává sebelitost a navrácí se ke své pravé myslí nejen prostřednictvím racionálního dialogu, ale i lyriky. Třicet devět básní prokládaných prózou ve *Filosofii utěšitelce* skýtá nejen příležitost k zamyšlení, ale jsou i prostředkem, který léčí a vyléčí Boëthiovo duševní trápení.

Důkazy o tom, že se básně z *Filosofie utěšitelky* v raném středověku zpívaly, se dochovaly v podobě notového zápisu připojeného k více než třiceti dochovaným rukopisům z období od 9. do počátku 12. století. Značky používané pro notový zápis, známé jako neумы, zaznamenávají melodie a podněcují zpěváka, aby si z paměti vybavil přesné výšky tónů. Bez nedochované ústní tradice se úkol rekonstruovat melodie pro *Filosofii utěšitelku* zdál nemožný.

Výzkum na univerzitě v Cambridgi přinesl průlom v identifikaci písňových modelů, které se skrývají za neu-

matickými notacemi. Ukázalo se, že středověcí hudebníci spojovali určitá metra použitá ve *Filosofii utěšitelce* se soudobými písňovými styly a charakteristické melodické vzory z tohoto repertoáru pak aplikovali na Boëthiovu poezii. Vědecká detektivní práce umožnila získat mnoho informací o melodických jednotlivých písních, ale konečná zvuková podoba si žádala i další krok. Spolupráce s hudebníky ze skupiny Sequentia vedla k praktickým experimentům a využití jejich konkrétních znalostí raně středověkých písňových repertoárů, které získali za desetiletí jejich rekonstrukcí, ústního zapamatování a provádění. Ukázalo se, že dialog umožňuje dospět k realizacím, které jsou podloženy jak vědeckými poznatky, tak praktickými zkušenostmi.

Většina těchto provedení vychází z *Cambridgeských písní*, repertoáru více než osmdesáti písní, o nichž se předpokládá, že byly částečně sestaveny v Porýní na dvoře císaře Svaté říše římské Jindřicha III. (1017-1056). Na počátku osmdesátých let 20. století byl znovuobjeven chybějící list z opisu pořázeného v klášteře svatého Augustina v Canterbury v polovině 11. století. Tento fragment, který se nyní znovu spojil s původním rukopisem v univerzitní knihovně v Cambridgi, přináší úvodní verše básní z *Filosofie utěšitelky*. Neумы byly přidány k šesti ze sedmi básní z první knihy, nejdramatičtější části textu, v níž Boëthius nařiká nad svým stavem (*Carmina qui quondam*), je navštíven a pokárán Filosofii (*Heu quam praecipiti*) a prochází vnitřní proměnou, která zahajuje proces návratu k jeho pravému já (*Tunc me discussa*). Ve čtvrtém zpěvu (*Quisquis composito*) Filosofie nabádá Boëthia, aby zklidnil své emoce a připravil se tak na úkol, který jej čeká. Boëthius si zpočátku bere tuto radu k srdci a odpovídá písní *O stelliferi conditor orbis*, která začíná jako hymnus na vzdáleného Stvořitele, než se změní v nářek, že bezbožníci prosperují na úkor spravedlivých, zatímco lidské záležitosti řídí štěstěna. Závěrečných sedm veršů se obrací v modlitbu, v níž prosí Stvořitele, aby zasáhl a obnovil řád lidských věcí. Filosofie, která vidí, že Boëthius ještě není připraven na tak složitou konverzi, se obrací k obrazům přírody v nenotovaném *Cum Phoebii radiis* a poukazuje na to, že vše má svůj správný čas, v němž je přirozený řád věcí božsky uspořádan. Poslední píseň první knihy, *Nubibus atris*, navazuje tím, že Filosofie poučuje Boëthia, aby odhodil radost a strach a podřídil se tomu, o čem k němu bude promlouvat a zpívat.

Zbývající písně v tomto programu jsou vrcholy následné debaty mezi Boëthiem a Filosofii. V *Si quantas rapidis* se Filosofie snaží Boëthia přesvědčit, že štěstí nelze hledat v proměnlivé štěstěně: lidé si stěžují i v dobách hojnosti; bohatý je ten, kdo ovládá své touhy. Ve *Felix qui potuit boni* je převyprávěn příběh o Orfeovi, který si v podsvětí

Členové souboru Sequentia

nárokuje svou Eurydiku, zde jako varování Boëthiovi, aby upřel pohled na cestu k osvětlení a neohlížel se zpět. Ve verších *Quid tantos iuvat*, které se objevují ve čtvrté knize *Filosofie utěšitelky*, je nálada temnější: Filosofie nabádá Boëthia, aby si nebral život, protože smrt je vždy nablízku a pravou útěchu nenajdeme ve světských požitcích, ale v mravném životě. Nakonec Filosofie připomíná Herkulovy práce, když přednáší píseň *Bella bis quinis*. Filosofie splétá příběhy Agamemnóna, Odyssea a Herkula do jediné básně, která končí přísnou morální pobídkou k překonání sebe sama za účelem dosažení nejvyšších cílů. Jedná se o jednu z nejrozšířenějších boëthiovských písní.

Znovunalezený list z *Cambridgeských písní* má zásadní význam, protože jeho neумы lze přiřadit ke dvěma soudobým notovaným canterburským rukopisům z 11. století. Výsledné kritické množství informací výjimečně umožňuje poučenou rekonstrukci souboru písní spojených s jedním centrem. Vedle toho zařazení boëthiovských písní do rozsáhlé písňové sbírky spojené s biskupskými a královskými dvory, jejíž texty vyprávějí o zpěvu na harfu a o provádění v „královských palácích“, poskytuje důkaz, že tyto písně zpívali a hráli vysoce kvalifikovaní hudebníci příslušníkům vzdělané společenské elity v rámci již tehdy vyspělé evropské písňové kultury. Existuje mnoho dalších indicií, že tyto písně byly zpívány v katedrálních školách a kláštorech proslulých svou vzdělaností jako součást duchovní kultury, která sahala od chlapců až po nejvýše postavené preláty.

V tomto programu je několik písní z canterburského zpěvníku vyměněno za nedávno objevené úpravy boëthiovských písní pro dva hlasy v rukopise opsaném v jižní Francii koncem 11. století. Čtyři vícehlasé písně objevené v tomto rukopise představují nejstarší dochované příklady neliturgické polyfonie v praktických pramenech a patří mezi nejstarší notované příklady evropské polyfonie. Dvě polyfonní písně vybrané pro dnešní program jsou *O stelliferi conditor orbis* a *Nubibus atris*, tj. pátá, respektive sedmá píseň z první knihy *Filosofie utěšitelky*. Dnešní provedení je jejich novodobou premiérou.

Stans a longe je instrumentální verze raně středověké sekvence, kterou přepsal a rekonstruoval Norbert Rodenkirchen v rámci svého výzkumu nejstarších písemných pramenů pro instrumentální hudbu. Tato konkrétní rekonstrukce je výsledkem porovnání melodie v utrechtském prosariu ze 13. století s neumami z 11. století, které se nacházejí ve Winchesterském tropáři, dnes uloženém v Corpus Christi College v Cambridgi. Několik melodií sekvencí je zaznamenáno se sugestivními a neobvyklými názvy (např. *Puella turbata*, tj. „Neklidná dívka“), které nesouvisí s liturgickými texty přidanými k melodiím – zřejmě odkazují na již existující, pravděpodobně neliturgické písně. Kromě toho řada názvů odkazuje na hudební nástroje (*Symphonia*, *Tuba*, *Cithara*), což naznačuje jejich původní charakter orálně tradovaných instrumentálních skladeb. V tomto případě se název *Stans a longe* vztahuje k textu přidanému k melodii již v polovině 9. století, který vypráví o celníkovi v chrámu, který se nemodlil okázale s farizejem, ale stál opodál a prosil o odpuštění svých hříchů (*Lk* 18,13). Další instrumentální položka, *Vaga*, je instrumentální verze melodie sekvence zaznamenané v oxfordském i cambridgeském rukopisu Winchesterského tropáře. Název *Vaga* odkazuje na potulnou herečku nebo hráčku, možná také označuje světácký vzhled nebo způsoby.

Sam Barrett (2017, revidováno 2024)

Sam Barrett je profesorem raně středověké hudby na univerzitě v Cambridgi a členem a ředitelem hudebních studií na Pembroke College.

* * *

Tento program vznikl v rámci výzkumného projektu o boëthi-

ovských metrech ve spolupráci s muzikologem Samem Barrettem (University of Cambridge). Sequentia mu děkuje za velkorysé přizvání k účasti v pracovním týdnu na Pembroke College v Cambridgi i za pomoc a vedení při přepisu boëthiovských met a dalších písní. Viz také <https://performinglostsongs.wordpress.com>.

Nástroje:

- šestistrunná německá harfa, Rainer Thureau (Wiesbaden, 1997);
- šestnáctistrunná harfa, Claus Henry Hüttel (Düren, 2015);
- dřevěné flétny, Giovanni Tardino (Basilej, 2010), Boaz Berney (Basilej, 2006) a Beha & Gibbons (Boston).

Sequentia patří mezi nejuznávanější a nejinovativnější soubory středověké hudby na světě. Pod vedením Benjamin Bagbyho se Sequentia může pochlubit více než 46 lety mezinárodních koncertních turné, rozsáhlou diskografií více než 30 nahrávek zahrnujících celý středověk (včetně kompletního díla Hildegardy z Bingenu), filmovými a televizními inscenacemi středověkého hudebního dramatu a novou generací mladých interpretů vyškolených v odborných kurzech vedených členy souboru.

Sequentia, kterou spoluzaložili Bagby a Barbara Thornton, vystupovala po celé západní a východní Evropě, v Americe, Indii, na Blízkém východě, ve východní Asii, Africe a Austrálii a za mnohé ze svých třiceti nahrávek u značek BMG/Deutsche Harmonia Mundi (SONY), Raumklang a Marc Aurel Edition získala řadu ocenění (včetně Disque d'Or, několika Diapasons d'Or, dvou Edison Prize, Deutsche Schallplattenpreis a nominace na Grammy). Mezi nejnověji vydanými CD jsou rekonstrukce hudby ze ztracené orální tradice středověku (*The Lost Songs Project*) včetně germánských písní k *Apokalypse* z 9. a 10. století (*Fragments for the End of Time*), proslulý program s hudbou z islandské Eddy (*The Rheingold Curse*), stejně jako nejstarší známé evropské písně (*Lost Songs of a Rhineland Harper*) a středověký liturgický zpěv (*Chant Wars*, v koprodukcí s pařížským souborem Dialogos). Sequentia vytvořila více než 70 nových koncertních programů, které zahrnují celé spektrum středověké hudby, a vedle toho nahrála řadu hudebně-divadelních produkcí po celém světě. V roce 2017 vydala společnost Sequentia nahrávky kompletního díla Hildegardy z Bingenu jako sadu 9 CD. Práce ansámblu je rozdělena mezi malý koncertní soubor vokálních a instrumentálních sólistů a větší soubor hlasů pro speciální interpretační projekty. Po mnoha letech působení v německém Kolíně nad Rýnem bylo sídlo Sequentia v roce 2003 přesunuto do Paříže.

www.sequentia.org

Sequentia a *Lost Songs Project*:

V polovině osmdesátých let 20. století začal Benjamin Bagby pracovat na rekonstrukci eposu *Beowulf* a od té doby se intenzivně zabývá těmi evropskými hudebními repertoáry, které doslova „zmizely“ a o nichž dochované rukopisy neposkytují dostatek informací pro spolehlivý přepis. S pomocí muzikologů a filologů (např. Sama Barretta a Petera Dronkeho z cambridgeské univerzity, Jana Ziolkowského z Harvardu a Heimira Pálssona z univerzity v Uppsale) navázal Bagby na svou práci na *Beowulfu* a zrekonstruoval hudbu pro další rané prameny: anglosaské texty (například *Deor* a *Wanderer*), četné příběhy z islandské Eddy, starosaský *Heliand*, starohornoněmecké *Muspilli*, *Hildebrandslied* a *Evangelienbuch* Otfrida z Weissenburgu, latinské a německé texty nalezené v rukopise z 11. století známém jako *Cambridgeský zpěvník*. Mnohé z nich byly nahrány:

- *The Wanderer: Medieval Songs of Travel* (8.-11. stol.) – Sequentia, koncertní program 2012-2024;
- *Words of Power: Charms, Riddles and Elegies from the Medieval Northlands* (8.-11. stol.) – Sequentia, koncertní program 2018-2021;
- *Boethius: Songs of Consolation* (11. stol.) – Sequentia, koncertní program 2016-2024; nahrávka CD 2018;
- *Monks Singing Pagans: medieval songs of gods, heroes and strong women* (10.-13. stol.) – Sequentia, koncertní program 2016-2024;
- *Frankish Phantoms: Echoes from Carolingian Palaces* (8.-10. stol.) – Sequentia, koncertní program 2011-2015;
- *Endzeitfragmente / Fragments for the End of Time* (10.-11. stol.) – Sequentia, koncertní program 2005-2024; nahrávka CD 2008;
- *Beowulf* (8. stol.) – Benjamin Bagby, sólové koncerty 1990-2024; nahrávka DVD 2007;
- *Lost Songs of a Rhineland Harper* (9.-10. stol.) – Sequentia, koncertní program 2000-2007; nahrávka CD 2004;
- *The Rheingold Curse: A Germanic Saga of Greed and Revenge from the Medieval Icelandic Edda* (8. stol.) – Sequentia, hudebně-divadelní a koncertní program 2001-2013; nahrávka CD 2001;
- *Edda: Myths from Medieval Iceland* (8. stol.) – Sequentia, hudebně-divadelní program 1995-1997; nahrávka CD 1999;
- *El Sabio: Songs for King Alfonso X of Castile and Leon (1221-1284) [Andalusian kharjas]* – Sequentia, koncertní program 1990-92; nahrávka CD 1992.
- Další informace: <http://sequentia.org/projects/lost-songs.html>.

Členové souboru Sequentia

Zpěvák, harfenista a medievalista Benjamin Bagby je již více než 40 let významnou osobností v oblasti středověké hudební interpretace. Od roku 1977, kdy spolu se zesnulou Barbarou Thornton založil soubor Sequentia, se téměř výhradně věnuje výzkumu a interpretační praxi. Vedle toho se Benjamin Bagby intenzivně věnuje sólovému provádění anglosaské a germánské orální poezie: uznávané provedení *Beowulf*a zaznělo po celém světě a v roce 2007 vyšlo na DVD. V roce 2017 mu byla udělena cena Umělec roku, kterou uděluje Evropská síť pro starou hudbu REMA. Vedle výzkumu a tvorby více než 75 programů pro soubor Sequentia hojně publikuje a píše o středověké interpretační praxi; jako hostující lektor a profesor vede kurzy a workshopy po celé Evropě a severní Americe. V letech 2005-2018 vyučoval středověkou hudební interpretační praxi na Sorbonně v Paříži. V současné době přednáší o středověké hudební interpretaci na umělecké univerzitě Folkwang v německém Essenu.

Skladatel a flétnista Norbert Rodenkirchen se cítí jako doma ve středověké i novodobé hudbě. Vystudoval hru na flétnu na hudební akademii v Kolíně nad Rýnem a od roku 1996 je flétnistou v souboru Sequentia, pravidelně spolupracuje s francouzským ansámblem Dialogos a řídí soubor Candens Lilium, který se specializuje na živý dialog mezi středověkem a dneškem. Se všemi těmito soubory vystupuje na mezinárodních festivalech. Je také žádaný jako skladatel a producent hudby pro divadelní, filmové a CD projekty. Norbert Rodenkirchen byl uměleckým ředitelem uznávaného „Schnuetgen Konzerte“ v letech 2003-2011. Kromě toho vedl workshopy o středověké instrumentální improvizaci na různých mezinárodních kurzech. V posledních letech vydal CD *Medieval Echoes*, *Carmina Burana Today* a živou nahrávku svého evergreenového sólového programu *Hameln Anno 1284*. Je i spoluautorem nové knihy *Textless and Instrumental Monophony, 1180-1550*, Olive Music, 2023.

www.norbertrodenkirchen.org

Hanna Marti je hudebnice specializující se na hudbu středověku a na rekonstrukce starých písní a příběhů. Je držitelkou magisterského titulu v oboru zpěvu na Schola Cantorum Basiliensis. Její umělecká tvorba zkoumá rekompozici starých písní, textů a příběhů, často dochovaných bez melodií a/nebo ve fragmentární formě. Tvůrčí energii nachází v mnohostranné sféře mezi historickými informacemi a novou kompozicí, přičemž využívá postupy typické pro nenotované hudební tradice. Hanna Marti ve své hudbě spojuje lásku ke starým jazykům s vlastní hudební představivostí, silně ovlivněnou středověkými mody. Představuje si kontext písně, která utichla, a snaží se ji oživit a vyjádřit její aktuální význam pro dnešní společnost. Jako členka souboru Sequentia vystupuje na mezinárodní scéně v různých projektech. V letech 2016-2022 byla spolu s flétnistkou Marou Winter uměleckou vedoucí souboru Moirai. Vystupuje také jako sólová umělkyně. Hanna Marti žije v severozápadním Švýcarsku.

Slovinská mezzosopranistka Jasmina Črncić získala v roce 2017 bakalářský titul v oboru pedagogika klasického zpěvu na umělecké univerzitě v Grazu (Rakousko). Pokračovala ve studiu specializovaném na středověkou hudbu a nedávno získala magisterský titul v oboru interpretace středověké hudby na univerzitě Folkwang v německém Essenu. Jako členka souboru Carmina Slovenica vystupovala v mnoha inscenačních a koncertních produkcích jako sborová vokalistka i sólistka na festivalech po celém světě (New York's Prototype Festival, Melbourne Festival, Operadagen Rotterdam, Radialsystem V Berlin, Holland Festival, Ruhrtriennale a další). Je také členkou souborů ¡Kebataola!, PER SONAT a Magister Petrus, které jsou zaměřeny na provádění středověké i soudobé hudby. Založila nový soubor pro středověkou hudbu Phylomena se sídlem v Lublani ve Slovinsku. Jasmina v současnosti působí na fakultě Mezinárodních kurzů středověké hudby v Besalú.

www.jasminacrncic.com

Benjamin Bagby – umělecký vedoucí, zpěv, harfa

Norbert Rodenkirchen a Hanna Marti

Boëthius: Zpěvy útěchy

*Carmina qui quondam studio florente peregi,
fletibus heu maestos cogor inire modos.
Ecce mihi lacerae dictant scribenda Camenae
et ueris elegi fletibus ora rigant.
Has saltem nullus potuit peruincere terror,
ne nostrum comites prosequerentur iter.
Gloria felices olim uiridisque iuuentae,
solantur maesti nunc mea fata senis.
Uenit enim properata malis inopina senectus
et dolor aetatem iussit inesse suam.
Intempestiui funduntur uertice cani
et tremit effeto corpore laxa cutis.
Mors hominum felix, quae se nec dulcibus annis
inserit et maestis saepe uocata uenit.
Eheu, quam surda miseros auertitur aure
et flentes oculos claudere saeua negat!
Dum leuibus male fida bonis fortuna faueret
paene caput tristis merserat hora meum;
nunc quia fallacem mutauit nubila uultum
protrahit ingratas impia uita moras.
Quid me felicem totiens iactastis, amici?
Qui cecidit, stabili non erat ille gradu.*

Když jsem takto mlčky u sebe uvažoval a slzavé nářky zapisoval rydlem, zdálo se mi, že nade mnou stojí žena s velmi ctihodným obličejem, že jí planou oči a jejich pohled se nepodobal nikomu, koho jsem kdy potkal. Její plet byla svěží a zářivá, a přesto jsem si uvědomil, že byla prastará – ne stvoření naší doby. Zprvu vypadala obyčejné výšky, ale pak se najednou zdála neskutečně vysoká, takže se její hlava dotýkala nebes. Její šaty byly utkány z jemné látky, ztmavly věkem a byly prošíty řeckými písmeny v jemném zpracování. Místy je roztrhali nevědomí, ctižádostiví muži. V pravé ruce držela několik knih a v levé žezlo.

Když si všimla můz poezie obklopujících mou postel, které mi pomáhaly vyjádřit můj zármutek, její výraz se změnil v hněv a s planoucíma očima se zeptala: „Kdo pustil ta ubohá děvčata do pokoje tohoto nemocného? Nemají žádné léky na jeho nemoc – ve skutečnosti ho jen zhorší. Upadne jen do hlubší deprese.“ Můzy zahanbeně svésily hlavy a odešly z místnosti a mně se chtělo plakat, když mě moji společníci opouštěly. Kdo byla tato mocná žena? Co ode mě chtěla? Přistoupila a posadila se k nohám mé postele. Když viděla zmatek v mé usazené tváři, zpívala o mém stavu.

*Heu, quam praecipiti mersa profundo
mens hebet et propria luce relictā
tendit in externas ire tenebras
terrenis quotiens flatibus aucta
crescit in immensum noxia cura!
Hic quondam caelo liber apertō
suetus in aethrios ire meatus
cernebat rosei lumina solis,
uisebat gelidae sidera lunae
et quaecumque uagos stella recursus
exercebat uarios flexa per orbes
comprehensam numeris uictor habebat;*

Já, který kdysi jsem horlivě skládal veselé písně, / v zármutku plačtivě, ach! nářky jen zpívati mám. / Zdrásané Musy mi samy, hle, diktují, co bych měl psáti, / při tom mi upřímných slz líc již svažuje proud. / Žádná hrůza nemohla přemoci Kamény tyto, / pevně se rozhodly hned na cestě provázet nás. / Sláva bujarého kdysi a šťastného mládí – / těší nyní již můj, smutného stařečka, los. / Neštěstím stárí zrychlilo kroky, a než se kdo nadál, / bolest přiměla čas, aby se naplnil spíš. / Předčasných šedin plíseň temeno hlav mé kryje, / zesláblo tělo a plet chvěje se uvadlá též. / Šťastní jsou lidé, když smrt se buď nevplete do blaha žití, / nebo když volána jsouc přispěchá ukončit bol. / Běda však, kdykoli odvrací hluché od bídných uší, / nechce ukrutná jim zkrátiti slzavou pouť. / V době, kdy osud mi dopřával klamného blaha, / neblahá hodina, div nesklála do hrobu mne. / Nyní, když chmurami zastřel si šálivou tvář svou, / přede nevděčnou nit života mého zas dál. / Proč jste mne, přátelé, v životě tolikrát nazvali / šťastným? / Kdokoli upadl, stál na slabých základech jen.

Já, který kdysi jsem horlivě skládal veselé písně, / v zármutku plačtivě, ach! nářky jen zpívati mám. / Zdrásané Musy mi samy, hle, diktují, co bych měl psáti, / při tom mi upřímných slz líc již svažuje proud. / Žádná hrůza nemohla přemoci Kamény tyto, / pevně se rozhodly hned na cestě provázet nás. / Sláva bujarého kdysi a šťastného mládí – / těší nyní již můj, smutného stařečka, los. / Neštěstím stárí zrychlilo kroky, a než se kdo nadál, /

*quin etiam causas unde sonora
flamina sollicitent aequora ponti,
quis uoluat stabilem spiritus orbem
uel cur hesperias sidus in undas
casurum rutilo surgat ab ortu,
quid ueris placidas temperet horas
ut terram roseis floribus ornet,
quis dedit ut pleno fertilis anno
autumnus grauidis influat uuis
rimari solitus atque latentis
naturae uarias reddere causas:
nunc iacet effeto lumine mentis
et pressus grauibas colla catenis
decliuem que gerens pondere
uultum
cogitur, heu, stolidam cernere
terram.*

Zírala na mě pevným pohledem a řekla: „Teď je čas na léčbu a nestěžuj si. Jsi ten samý muž, který byl živěn mým bohatým mlékem, když jsi vyrůstal? Neposkytla jsem ti účinné zbraně, které bys v takových obtížích mohl použít, kdybys je nezahlodil? Poznáváš mě vůbec?“

Když viděla, že jsem oněměl, položila mi ruku na hrud' a řekla: „Nehrozí mu žádné skutečné nebezpečí. Pouze trpí letargií, nemoci běžnou mezi postiženými depresemi. Zapomněl, kdo doopravdy je, ale vzpomene si, protože mě znal, a já musím jen zahnat mlhu, která mu zatemňuje zrak.“

Po těchto slovech vzala své roucho a jeho cípem mi vysušila oči zvlhlé pláčem.

*Tunc me discussa liquerunt nocte
tenebrae
luminibusque prior rediit uigor,
ut cum praecipiti glomerantur
sidera Coro
nimbosisque polus stetit imbribus
sol latet ac nondum caelo
uenientibus astris
desuper in terram nox funditur;
hanc si Threicio Boreas emissus ab
antro
uerberet et clausum reseret diem
emicat et subito uibratus lumine
Phoebus
mirantes oculos radiis ferit.*

Vzpamatoval jsem se natolik, že jsem poznal tvář své léčitelky. Byla to ošetřovatelka, která mě vychovala ve svém domě, sama paní Filosofie, přišla do mé vězeňské cely ze svého vznešeného příbytku. Zeptala se: „Neměla bych ti pomoci s tím břemenem křivého obvinění, které neseš kvůli mému učení a nenávisti k mému jménu? Odjakživa bojuji s hrdou hloupostí – myslíš, že bych se teď bála?“

„Není překvapením, že na nás útočí muži bez zásad, motivováni pouze nevědomostí a rozmarem, kteří jednou jdou jedním směrem, jednou druhým. Ale paní Moudrost, naše paní generálová, stahuje své síly do naší citadely, kde jsme chráněni.“

*Quisquis composito serenae acuo
fatum sub pedibus egit superbum
fortunamque tuens utramque
rectus
inuictum potuit tenere uultum,
non illum miniaque ponti
uersum funditus exagitantis
aestum
nec ruptis quotiens uagus caminis
torquet fumificos Vesaeus ignes*

bolest přiměla čas, aby se naplnil spíš. / Předčasných šedin plíseň temeno hlav mé kryje, / zesláblo tělo a plet chvěje se uvadlá též. / Šťastní jsou lidé, když smrt se buď nevplete do blaha žití, / nebo když volána jsouc přispěchá ukončit bol. / Běda však, kdykoli odvrací hluché od bídných uší, / nechce ukrutná jim zkrátiti slzavou pouť. / V době, kdy osud mi dopřával klamného blaha, / neblahá hodina, div nesklála do hrobu mne. / Nyní, když chmurami zastřel si šálivou tvář svou, / přede nevděčnou nit života mého zas dál. / Proč jste mne, přátelé, v životě tolikrát nazvali / šťastným? / Kdokoli upadl, stál na slabých základech jen.

Když pak se roztrhla noc a mráкотy zase mne přešly, / vrátil se očím můj též dřívější bystrosti lesk. / Jako když severozápadní víchř nakupí mraky, / deštových oblaků val hrozivě nad hlavou ční, / slunce se skryje, však na nebi ještě nevyšly hvězdy, / shora snášá se noc, řítí se na zemi tma, / jestliže z trácké jeskyně puštěný severák zduje, / zažene dýtkami mrak, vyproští zavřený den, / najednou vyskočí jakoby vymrštěn Foibos a užaslé oči / oslní sluneční blesk, paprsků míhavá zář.

Kdo si klidně a vyrovnaně žije, kdo si podrobil, zkusil pyšný osud, správně neštěstí vážil jako štěstí, může vítězně nosit hlavu vzhůru. Ten se neleká ani hrozeb moře, třeba ode dna válí vzduté vlny, ani plamenů, které s kouřem chrlí často z rozpuklých jícňů mocný Vesuv, ani klikaté dráhy ohnivého blesku do strmých věží bijícího. –

*aut celsas soliti ferire turre
ardentis uia fulminis mouebit.
Quid tantum miseri saeuos tyrannos
mirantur sine uiribus furentes?
Nec speres aliquid nec extimescas,
exarmaueris impotentis iram;
at quisquis trepidus pauet uel optat,
quod non sit stabilis suiue iuris,
abiecit clipeum locoque motus
nectit qua ualeat trahi catenam.*

Promluvil jsem k ní: „Jsem potrestán za smyšlené zločiny! A každý obviněný ze zločinu je považován za viníka a o mně a o mém případu kolují divoké zvěsti, jako vždy o každém nebohém nešťastníkovi obviněném ze zločinu. Jsem zbaven svých vyznamenání, zbaven svého majetku a navzdory létům věrné a poctivé služby jsem předmětem zlých pomluv. Zatímco bezbožní tančí ve své radosti, vymýšlejí nová obvinění a plány. Dobří lidé se třesou strachem, když jsou toho svědky, zatímco špatní jsou povzbuzováni k dalším urážkám. Muži neobdivují nic víc než úspěch, ať už je dosahován jakkoliv. To je smutný obchod.“

*O stelliferi conditor orbis,
qui perpetuo nix solio
rapido caelum turbine uersas
legemque pati sidera cogis,
ut nunc pleno lucida cornu
totis fratris obuia flammis
condat stellas luna minores,
nunc obscuro pallida cornu
Phoebo propior lumina perdat
et qui primae tempore noctis
agit argentes Hesperos ortus
solitas iterum mutet habenas
Phoebe pallens Lucifer ortu.
Tu frondifluae frigore brumae
stringis lucem breuiore mora,
tu cum feruida uenerit aestas
agiles nocti diuidis horas.
Tua uis uarium temperat annum,
ut quas Boreae spiritus aufert
reuehat mites Zephyrus frondes,
quaeque Arcturus semina uidit
Sirius altas urat segetes:
nihil antiqua lege solutum
linquit propriae stationis opus.
Omnia certo fine gubernans
hominum solos respis actus
merito rector cohibere modo.
Nam cur tantas lubrica uersat
Fortuna uices? Premit insontes
debita sceleris noxia poena,
at peruersi resident celso
mores solio sanctaque calcant
iniusta uice colla nocentes.
Latet obscuris condita uirtus
clara tenebris iustusque tulit
crimen iniqui.
Nil periuria, nil nocet ipsas
fraus mendaci compta colore.
Sed cum libuit uiribus uti,
quos innumeri metuunt populi
summos gaudet subdere reges.
O iam miseras respice terras,
quisquis rerum foedera nectis!
Operis tanti pars non uilis
homines quatinus fortunae salo.
Rapidus, rector, comprime fluctus
et quo caelum regis immensum*

Proč se uboží bojí krutých vládců, kteří slabošsky běsní, vztekají se? Ani naděje neměj ani strachu – jen tak odzbrojíš hněvy šíleného. Kdo však zmaten jsa strach má nebo přání, ježto nestálý, nesamostatný je, štít svůj zahodil, z místa vytlačen byv, provaz plete si, na němž bude vlečen.

Ó, hvězdného nebe tvůrce, ty, jenž na trůně sedíš od věků a oblohou prudce otáčíš, též zákonem hvězdy ovládáš, že někdy jak luny úplněk již bratrovi nastavuje tvář a paprsků jeho chytá zář, již drobnější hvězdy přikrývá. A jindy se zase zahálí, když slunce je příliš blízkou. Chlad s večerem hvězda nese táž, táž v zápětí dává teplotu, když pobledlá s sluncem východem se v jitřenku ráno promění. Když na podzim listí opadá, hned krátí se den a světlo též; když palčivé léto nastane, hned zrychluje noční doba běh. Ty střídání dáváš ročních dob; když severák drsně urval list, zas přinese nový mírný jih. Co na podzim seto, zrní, v zem, to Sirius praží v osení. Vše podléhá dávným zákonům, nic neujde povinnosti své a nade vším vládne vůle tvá. Jen konání lidské neráčíš sám řídit podle zásluhy. Proč vrtkavé štěstí mění se a nevině často stihává trest, kterému ušel zločinec? Hle, na stolci sedí zvrhlíci a vinníci šlapou po lidech, jichž hlavy jsou svaté. Má to být? Ctnost v temnotě leží pohřbená, jas pohasl: spravedlivý muž je obviněn jako zločinec. Těm neškodí křivé přísahy, nic podvody ani lež a klam, jen třeba je zdobit, přibarvit! A kdykoli využijí síl svých, podrobí sobě všemocně též tyrany, kterých bojí se i nesmírný zástup poddaných. Ó, na bídnou shlédni zemi již, když zákony všeho dění znáš. Část velkého díla, lidé, my,

firma stabiles foedere terras.

Když jsem došel ke konci svého hlasitého nářku, zdálo se, že se Filosofie vůbec nehýbe. S klidným, věcným výrazem se na mě podívala a řekla: „Jsi zmatený. Trápí tě smutek, vztek a sebelítost, z nichž každý tě táhne jiným směrem. Nejsi ještě připraven na silnou medicínu, takže začneme něčím mírnějším, pak možná můžeme začít se skutečnou léčbou tvé nemoci.“

*Cum Phoebi radiis graue
cancris sidus inaestuauit,
tum qui larga negantibus
sulcis semina credidit
elusus Cereris fide
quernas pergat ad arbores.
Numquam purpureum
nexus
lecturus uiolas petas
cum saeuis Aquilonibus
stridens campus inhorruit;
nec quaeras auida manu
uernos stringere palmites
uiuis si libeat frui;
autumno potius sua
Bacchus munera contulit.
Signat tempora propriis
aptans officiis deus
nec quas ipse cohercuit
misceri patitur uices.
Sic quod praecipiti uia
certum deserit ordinem
laetos non habet exitus.*

Zeptala se: „Řekni mi toto: pamatuješ si, že jsi člověk?“

„Ano, samozřejmě.“

„A co je to člověk?“

„Člověk je smrtelné a racionální zvíře.“

„Ale nejsi něco víc?“

„To si nemyslím, ne.“

Po odmlce řekla: „Chápu a rozumím příčině tvé nemoci. Zapomněl jsi, kdo jsi. Nejlepším lékem na takovou nemoc, jako je ta tvá, je správné porozumění vládě nad světem, která není pouze řetězem náhodných událostí štěstěny, ale je výsledkem božského rozumu. Pokusím se za tebe trochu z toho zmatku odstranit a pak možná spatříš svou cestu k zářivému světlu pravdy, které nikdy nezhasne.“

*Nubibus atris
condita nullum
fundere possunt
sidera lumen.
Si mare uoluens
turbidus Auster
misceat aestum,
uitrea dudum
parque serenis
unda diebus
mox resoluta
sordida caeno
uisibus obstat,
quique uagatur
montibus altis
defluus amnis
saepe resistit
rupe soluti
obice saxi*

jsme osudem štvání bouřlivým. Buď vládcem nám vlny krotícím, dej pozemským také končinám. Týž přepevný všeho dění rád, jímžs opatřil nebe nesmírné!

V čas, kdy Foibovy paprsky Raka v souhvězdí vydráždí, kdo by semena do brázdy seje těšil se naději, ještě na hojnou úrodu, ať si raději pospíší rovnou do hájů dubových. Kdo by hledat chtěl fialky, ten ať nechodí do lesa, krutý severák rádí-li, zuří nad krajem zamrzlým. Chceš-li hrozny se potěšit, rukou dychtivou nehledej jarní úponky na révě. Spíše na podzim odložil Bakchus dary své rozdávat. Bůh sám označil znamením roční počasí, příhodným aby sloužilo úkolům. Nechce dovolit míchání, když již zavedl střídání. Vše, co řítí se bezhlavě, pevný opouští světa rád, nikdy nekončí vesele.

Černé-li mraky zakryjí hvězdy, nemohou světla rozlévat záři. Moře-li válí bouřlivý vítr, promísí vody průhledné, které bývaly předtím čisté jak jasný sluneční den. zviřeným bahnem špinavě kalné hnusí se očím. Bystřiny horské veselým skokem z vysoké skály pospíchající narazí často

*tu quoque si uis
lumine claro
cernere uerum,
tramite recto
carpere callem:
gaudia pelle,
pelle timorem
spemque fugato
nec dolor adsit,
nubila mens est
uinctaque frenis
haec ubi regnant.*

na balvan v cestě,
ležící líně.
Také ty, chceš-li
pohledem jasným
viděti pravdu,
namíř si přímo,
chutě se vydej
po cestě za ní.
Radosti zapuď,
Hned zapuď i strachy,
nadějí vzdej se,
bolestem výhost
musíš též dát.
Chmurná je mysl
sevržená v poutech,
kdekoli vládnou
trampoty ony.

KONEC PRVNÍ KNIHY

Štěstěna by řekla: „Co jsem ti způsobila? Dala jsem ti všechny druhy moci a luxusu a ty jsi to bral, jako by to bylo tvoje právo. Teď, když jsem si to vzala zpět, měl bys mi děkovat za to, co bylo vždycky moje, a ne si stěžovat na ztrátu toho, co nikdy tvoje nebylo. Musím se podřídít lidským touhám, abych se srovnala se způsoby, které jsou zcela cizí mé povaze? To, že je moje povaha proměnlivá, dobře víš. Mám kolo a točím jím tak, že to, co je nízko, se zvedne vysoko a to, co je nahoře, je staženo dolů. Ty stoupáš? Dobře! Ale musíš uznat, že pro tebe nemůže být špatné znovu sestoupit. Nevěděl jsi, jak kolo funguje. Mýlíš se, když předpokládáš, že se lišíš od zbytku lidstva a že žiješ podle zákona, který se vztahuje pouze na tebe.“

*Si quantas rapidis flatibus incitus
pontos uersat harenas
aut quot stelliferis edita noctibus
caelo sidera fulgent
tantas fundat opes nec retrahat
manum
pleno Copia cornu,
humanum miseris haud ideo
genus
cesset flere querelas.
Quamuis uota libens excipiat deus
multi prodigus auri
et claris audios ornet honoribus,
nil iam parta uidentur,
sed quaesita uorans saeua
rapacitas
alios pandit hiatus.
Quae iam praecipitem frena
cupidinem
certo fine retentent,
largis cum potius muneribus fluens
sitis ardescit habendi?
Numquam diues agit qui trepidus
gemens
sese credit egentem.*

Kolik vynese zrn prudkými ode dna
větry vzbouřené moře,
kolik hvězdiček jen na nebi rozsetých
svítí za jasné noci,
tolik hojnosti roh ze sebe kdyby dal
darů sypaje štědře,
lidský ještě by rod nepřestal bédovat,
nářky vedl by dále.
Ač rád modlitby hlas vyslyší dobrý
Bůh,
mnoho rozdává zlata,
ač těž hodnost i čest dychtivým udělí,
přece všechno je málo.
Sotva získanou věc hrabivost pozřela,
znova rozvívá tlamu.
Kterou vzdou bys chtěl střemhlavou
žádost svou
v jistých udržet mezích,
když tím prudší je, čím víc dary
přetéká,
žízeň palčivá: mít! mít?
Není boháčem ten, kdo sobě s hrůzou
sám
stále žebrákem zdá se.

Řekla: „Nikdo by nezpochybňoval myšlenku, že Bůh má moc nade všemi věcmi.“

Odpověděl jsem: „Žádný rozumný člověk nemůže pochybovat.“

„A není nic, co by Bůh nemohl udělat, protože je všemocný.“

„Ne, není nic, co by nemohl udělat.“

„Ale Bůh nemůže konat zlo, že?“

„Ne, předpokládám, že ne.“

„Pak zlo neexistuje, protože Bůh ho nemůže konat, a není nic, co by konat nemohl.“

„Hraješ se mnou hru?“

„Ne, to není hra,“ řekla střízlivě.

„Podívali jsme se na nejdůležitější ze všech předmětů. Forma božské substance je taková, že se nepřevádí do vnějších věcí, ani nepřijímá nic z vnějších zdrojů. Je to nehybný střed, kolem kterého se točí svět. Je to studnice dobra.“

*Felix, qui potuit boni
fontem uisere lucidum,
felix, qui potuit grauis
terrae soluere uincula.
Quondam funera coniugis
uates Threicius gemens
postquam flebilibus modis
siluas currere mobiles,
amnes stare coegerat
iunxitque intrepidum latus
saeuis cerua leonibus
nec uisum timuit lepus
iam cantu placidum canem,
cum flagrantior intima
feruor pectoris ureret
nec qui cuncta subegerant
mulcerent dominum modi,
immites superos querens
infernus adiit domos.
Illic blanda sonantibus
chordis carmina temperans
quicquid praecipuis deae
matris fontibus hauserat,
quod luctus dabat impotens,
quod luctum geminans amor
deflet Taenara commouens
et dulci ueniam prece
umbrarum dominos rogat.
Stupet tergemini nouo
captus carmine ianitor;
quae sontes agitant metu
ultrices scelerum deae
iam maestae lacrimis madent;
non Ixionium caput
uelox praecipitat rota
et longa site perditus
spernit flumina Tantalus;
uultur dum satur est modis
non traxit Tityi iecur.
Tandem uincimur arbiter
umbrarum miserans ait.
donamus comitem uiro
emptam carmine coniugem;
sed lex dona coherceat,
ne dum Tartara liquerit
fas sit lumina flectere.
quis legem det amantibus?
Maior lex amor est sibi.
Heu, noctis prope terminos
Orpheus Eurydicen suam
uidit, perdidit, occidit.*

*Uos haec fabula respicit
quicumque in superum diem
mentem ducere quaeritis;
nam qui Tartareum in specus
uictus lumina flexerit,
quicquid praecipuum trahit
perdit dum uidet inferos.*

„Což nevidíš, kam ty řeči vedly?“

„Kam?“ zeptal jsem se.

„Říkali jsme, že každá příhoda je dobrá, protože testuje dobré lidi a je spravedlivá a užitečná. A to je důvod, proč se ctnost – *virtus* – nazývá

Šťasten, kdokoli mohl zdroj
dobra viděti čistounký.
Šťasten, kdokoli mohl pout
země zbavit se tíživých.
Kdysi bědoval Orfeus
trácký nad hrobem choti své.
Nářkem žalostným dojímal
lesy k prudkému pohybu,
řeky donutil zastavit;
laň se bez bázně stulila
plachá k boku lva dravého,
ani zajíc se nebál již
před psem písněmi zkroceným.
Když však palčivé lásky žár
dral se do srdce hlouběji,
ale žalozpěv nemohl
zjednat zpěváku úlevu,
bohům nebeským spílaje
pod zem zamířil kroky své.
Tam se rozzpíval k hudbě strun
písní lahody medové;
všechno matčino umění,
svůj bol, žalostí zchvácený,
lásky plamenem zdvojený,
vkládal do písně tesklivé –
kámen byl by se rozplakal.
Prosil za milost podzemních
stínů vladaře písní svou.
Žasne trojhavý strážce bran,
jatý lahodou nezvyklou.
Postrach hříšníků, které štvou
hrůzou, mstítelky zločinů,
smutné vyroní slzí proud.
Kolo, na němž byl Ixion
spoután, zastaví prudký běh,
žízň trápený Tantalus
nedbá proudu vod pod sebou,
dravec syčený písní tou
jater Titya netkne se.
Dojat nakonec prohlásí
vládce podsvětí: „Zvítězil!
Písní manželku vykoupil,
bude manžela provázet!
Dar však omezi zákaz můj:
dokud z Tartaru nevyjdou,
cestou nesmí se ohlédnout!“ –
Co je milencům zákaz ten?
Láska mocnější příkaz je.
Běda! na samém prahu tmy
ještě Orfeus ženu svou
shlédl – ztratil ji, nadobro!

Tahle báj se též týká vás,
již se derete v snažení
ducha nahoru k nebesům.
Ten, kdo v pekelnou propast se
v boji poražen zadíval,
vše, co vzácného s sebou má,
ztrácí viděním podsvětí.“

tímto jménem, protože spoléhá na svou vlastní sílu a nepřízeň osudu ji nezničí. Vedete boj se vším, co vás potkává, aby vás ani smutná příhoda nezničila ani příjemné nezkazila. Ve vašich rukou je, jaký osud si sami ukujete. Vše, co se vám zdá drsné, je trest, jestliže buď nenapravuje, nebo neukládá zkoušku.“

*Bella bis quinis operatus annis
ultor Atrides Phrygiae ruinis
fratris amissos thalamos piauit;
ille dum Graiae dare uela classi
optat et uentos redimit cruore,
exiit patrem miserumque tristis
foederat natae iugulum sacerdos.
Fleuit amissos Ithacus sodales,
quos ferus uasto recubans in antro
mersit immani Polyphemus aluo;
sed tamen caeco furibundus ore
gaudium maestis lacrimis
rependit.
Herculem duri celebrant labores:
Ille Centauros domuit superbos,
abstulit saeui spoliū leoni,
fixit et certis uolucres sagittis,
poma cernenti rapuit draconi
aureo laeuam grauior metallo,
Cerberum traxit triplici catena,
uictor immitem posuisse fertur
pabulum saeuus dominum
quadrigis,
Hydra combusto periit ueneno,
fronte turpatus Achelous amnis
ora demersit pudibunda ripis,
strauit Antaeum Libycis harenis,
Cacus Euandri satiauit iras,
quosque pressurus foret altus orbis
saetiger spumis umeros notauit;
ultimus caelum labor inreflexo
sustulit collo pretiumque rursus
ultimi caelum meruit laboris.
Ite nunc, fortes, ubi celsa magni
ducit exempli uia. Cur inertes
terga nudatis? Superata tellus*

Válku dlouhou pět a pět roků vedl jako mstitel Atreův syn, až fryžskou zkázou skvrnu v bratrově loži umyl. S grajským loďstvem v přístavě čekal marně; aby plachtám vykoupil vítr krví, vlastní dceři nešťastný otec hrdlo proklál mečem, zhanobiv kněžskou hodnost. Želez druhů ztracených Odysseus, které v pusté jeskyni Polyfemos krutě soukal do chrťanu bezedného. Avšak přece zaplatil ztrátou oka vztekly netvor surovost s pláčem hořkým. Těžkou prací Herakles slávy dobyl. Zkrotit vzpupné Kentaury, kůži lvovi stáhl, kořist odnesl veleslavnou. Skolil také jistými šípy ptáky; draku sebral jablka, ač je hlídal, ten, jenž těžší levici měl než zlato. Trojím poutem Kerbera svázav vlekl. Jako vítěz předhodil dravým koním hrozné žrádlo – samého jejich pána. Hydru ubil upáliv její hlavy, Acheloos ozdoby čela ztratil, s hanbou hlavu potopil v říční toky. V lybijském písku porazil obra Antaia; Kakus hněvy ukojil Euandra; plece, které tlačit měl vzhosný vesmír, kanec pěnou potřásl štětinatý. Nebes klenbu na záda vložil vposled; touto prací zasloužil sobě nebe. Jděte, rekové, kam vás vede

sidera donat.

Pokud nečestnost způsobuje, že lidé nešťastní nejsou z pověstí, pak nespravedlnost, kterou jeden člověk páchá na druhém, znamená utrpení spíše pro pachatele než pro oběť. Ti, kteří se provinili, by neměli být stíháni hněvem, ale mělo by se s nimi zacházet laskavě a soucitně, jako by to byli nemocní lidé. V srdcích moudrých by neměl být prostor pro nenávist. Slabost je nemoc těla a zloba je nemoc mysli.

*Quid tantos iuuat excitare motus
et propria fatum sollicitare
manu?
Si mortem petitis, propinquat
ipsa
sponte sua uolucres nec
remoratur equos.
Quos serpens, leo, tigris, ursus,
aper
dente petunt idem se tamen ense
petunt.
An distant quia dissidentque
mores,
iniustas acies et fera bella
mouent
alternisque uolunt perire telis?
Non est iusta satis saeuitiae ratio.
Uis aptam meritis uicem referre:
Dilige iure bonos et miseresce
malis.*

*Prozaické texty přeloženy
podle zkrácené anglické verze
Benjamina Bagbyho (2018)*

cesta vzoru velkého! Proč se líně k dílu máte? Zbabele! Přemožená

lidská nečestnost není z pověstí, pak nespravedlnost, kterou jeden člověk páchá na druhém, znamená utrpení spíše pro pachatele než pro oběť. Ti, kteří se provinili, by neměli být stíháni hněvem, ale mělo by se s nimi zacházet laskavě a soucitně, jako by to byli nemocní lidé. V srdcích moudrých by neměl být prostor pro nenávist. Slabost je nemoc těla a zloba je nemoc mysli.

Proč vás takový těší chvat a pospěch, vlastní ruka že vám zrychluje osudu běh? Smrt-li hledáte, sama spěchá blíže, nikdy nezdržujíc křídlatých tahounů trysk. Což vás nezhubí dosti lvi a hadi, tygrů a medvědů zub, sami že vraždíte se? Snad že rozdílné mravy jsou a práva, nespravedlivý boj vedou a surový svár, chtěje vespolečnou ničit sebe zbrání. Žádným důvodem dost omluvit nelze tu krev. Chceš-li každému dáti podle zásluh, dobré milovat máš, špatného polituj však.

*Překlad veršů: Josef Hruša,
Filosofie utěšitelka, Praha 1942*

Jiří Kroupa

Boethius 524–2024

Ve stínu opulentních oslav Roku české hudby a dvoustého výročí narození Bedřicha Smetany se uskutečnila pozoruhodná vědecko-kulturní akce, jejímž smyslem bylo připomenout výročí mnohem větší a kulatější. Výročí, které však současná evropská civilizace už není schopna vnímat s patřičnou citlivostí. Na 25. říjen 2024 totiž připadlo 1500. výročí úmrtí Anicia Manlia Torquata Severina Boethia (ca 480–524), jedné z mála osobností, jíž se dostalo vzletného epiteta „zakladatel středověku“. Tuto významnou událost připomněla dvoudenní akce s názvem Boethius 524–2024, již ve dnech 24. a 25. října 2024 uspořádala Nadace pro dějiny kultury ve střední Evropě ve spolupráci s Filozofickou a Matematicko-fyzikální fakultou Univerzity Karlovy a festivalem Svatováclavské slavnosti za podpory Ministerstva kultury ČR, Nadace Český hudební fond i obou univerzitních fakult.

Vědecká část zahrnovala devět příspěvků domácích i zahraničních badatelů z oborů muzikologie, matematiky, teologie a filozofie. Agnieszka Kijewska (Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II) se v úvodním příspěvku *Evil as an Illusion of Power in „The Consolation of Philosophy“* (Zlo jako iluze moci v Útěse z filozofie) zabývala starozákonní Knihou moudrosti jako jedním z možných inspiračních zdrojů Boethiova nejznámějšího literárního díla. Tomáš Machula (Jihočeská univerzita České Budějovice) se věnoval recepci Boethiova dogmatického traktátu *De Trinitate* (O Trojici) v komentáři sv. Tomáše Akvinského (*From Boethius' De Trinitate to Aquinas' theory of science* / Od Boethiova *De Trinitate* k teorii vědy Tomáše Akvinského). Zdeněk Halas (Matematicko-fyzikální fakulta Univerzity Karlovy) v příspěvku nazvaném *Boethius' De institutione musica – a mathe-*

Nerozluční kamarádi, hybatelé české muzikologie, organizátoři konference, Jan Baťa a Jiří Kroupa (s více vlasy)

matician's point of view (Boethiův spis *De institutione musica* z pohledu matematika) představil matematický kontext Boethiova traktátu *O základech hudby*, který byl po celý středověk součástí univerzitního kvadrivia (tento pojem ostatně pochází přímo od samotného Boethia).

Další trojice referátů se zaměřila právě na tradování, respektive chápání spisu *De institutione musica* ve středověku. Dva z nich se týkaly zajímavého fenoménu tohoto textu, jímž jsou diagramy znázorňující číselné vztahy, potažmo hudební intervaly (Daniela von Aretin (Mnichov): *Diagrams in Boethius' De institutione musica – function and materiality* / Diagramy v Boethiově *O základech hudby* – funkce a materialita; Jasmin Hartmann-Strauß (Universität Würzburg): „*Et sit hoc modo formata descriptio*“ – Ordering and shaping (musical) knowledge in diagrams of Boethius' *De institutione musica* / „*Et sit hoc modo formata descriptio*“ – Uspořádání a ztvárnění hudebních znalostí v diagramech Boethiova *O základech hudby*). Třetí příspěvek z pera Elżbiety Witkowske-Zarembky (Polska Akademia Nauk, Warszawa) s názvem *Boethius and 'Enchirias musicus': Cracovian glosses to De institutione musica (ca 1458) (Boethius a' 'Enchirias musicus'. Krakovské glosy k O základech hudby)* upozornil na rukopisy krakovské univerzity, které patří do široké rodiny středověkých boethiovských komentářů.

Podnětnými byly i dva příspěvky sledující Boethiovu stopu v novověkém písemnictví a hudbě – *Bohemian Jesuits as Promoters of Boethius' Consolatio philosophiae in 1670s* (Čeští jezuité jako propagátoři Boethiovy *Útěchy z filozofie* v 70. letech 17. století) Jiřího K. Kroupy (Nadace pro dějiny kultury ve střední Evropě) a *On the Reception of Boethius' Threefold Classification of musica in Paul Hindemith's Symphony "Die Harmonie der Welt" (1951)* (K recepci Boethiovy trojí klasifikace hudby v symfonii „Die Harmonie der Welt“ Paula Hindemitha (1951)) Waltera Kurta Kreysziga (University of Saskatchewan, Saskatoon, Canada).

Vědecká část vyvrcholila rozsáhlou přednáškou boethiovského specialisty Sama Barretta (Cambridge University) *Singing and Listening to the De consolatio philosophiae in the Early Middle Ages* (Zpěv a poslech *Útěchy z filozofie* v raném

Přednášky na konferenci průběžně doprovázely živé hudební ukázky

středověku), který představil svůj výzkum zpěvního přednesu Boethiova nejslavnějšího díla, a to jak jednohlase, tak vícehlase. Poutavý výklad doplnil živým zpěvem jednotlivých ukázek. Všichni účastníci konference také měli možnost navštívit Oddělení rukopisů a starých tisků Národní knihovny ČR, kde jim byly předloženy zde uchovávané manuskripty s boethiovskými texty.

Jak bylo uvedeno na začátku, nejednalo se jen o vědecké, ale také o kulturní setkání během dvou koncertů. Ve čtvrtek 24. října vystoupil v kostele Panny Marie Pod Řetězem renomovaný soubor staré hudby *Sequentia* (Benjamin Bagby, umělecký vedoucí – zpěv, harfa; Jasmina Črnčič – zpěv; Hanna Marti – zpěv, harfa; Norbert Rodenkirchen – flétny) s programem nazvaným *Zpěvy útěchy. Svědectví canterburského rukopisu z 11. století*. Během něj zazněly rekonstrukce zpěvního přednesu Boethiovy *Útěchy z filozofie*, tak jak je doložen v četných rukopisech rozestých po celé Evropě. Špičková interpretace ansámblu byla skvělou ukázkou plodného spojení muzikologického výzkumu s živým uměním, neboť podklady souboru nevytvářel

nikdo jiný než Sam Barrett. Pátek 25. října pak celou akci uzavřel podvečerní koncert českobudějovického souboru *Dyškanti* (Martin Horyna – umělecký vedoucí) s programem duchovní hudby rudolfinských Čech ve světytném prostoru Vlašské kaple.

Během „boethiovského dvoudenní“ zaznělo množství krásné hudby a podnětných myšlenek. Aby neupadly v zapomnění, budou některé z nich zpřístupněny ve formě článků v online periodiku *Clavibus Unitis*, výzkum Sama Barretta pak bude publikován jako samostatná monografie. To vše je ovšem zatím ve fázi příprav. Zvědaví a nedočkaví čtenáři však mohou sáhnout po českém překladu Boethiova spisu *De institutione musica*, který pod titulem *O základech hudby* vyšel v létě roku 2024 jako trvalá připomínka jeho geniálního tvůrce.

Jan Bařa

Soubor Dyškanti ve Vlašské kapli

Martin Horyna přednáší o vzácných rukopisech s Boethiovými texty v Národní knihovně